

פאנזין אמנות מנוונת #9/17

אורות באפילה

אורות באפלה

היא נתנה להם חיים

נוי אמזלג

משה שגב

סתיו לאק

ליעד שמש

הילדה בסוודר הירוק

מיכל בראי

רעות אפלכאום

מעייך אפלכאום

צעדות המוות

“צעדת המוות” של אסירי דכאו, אפריל, 1944

צעדות בהן פונו אסירי המחנות שהיו קרובים לחזית המזרחית, מערבה לכיוון גרמניה ואוסטריה, על ידי הנאצים. הצעדות נערכו בחודשי המלחמה האחרונים, בעיקר בחורף ובאביב של שנת 1945. האסירים אולצו לצעוד מרחקים עצומים בקור מקפיא, עם כמות מזערית של מזון, מים ומנוחה, אם בכלל. הצועדים היו ללא ביגוד מתאים, מקומות לינה או עזרה רפואית. רבים מהם מתו מוות טבעי בשל הקשיים שבצעדות. אסיר שלא היה יכול לעמוד בקצב ההליכה נורה במקום ולעיתים נרצחו קבוצות שלמות של יהודים, לאורך כל הדרך. רבים מן האסירים נספו בחודשים ובימים האחרונים של המלחמה. השחרור שלהם כבר היה מעבר לאופק, אך עבור אותם הקורבנות זה היה תחילתו של שלב נוסף של סבל נוראי. למעלה ממחצית האסירים נספו במהלך צעדות המוות.

הצעדות הן אחת מהדרכים שסייעו לנאצים להגשים את התהליך של רצח העם והשמדת היהודים. זאת בעצם הייתה דרך נוספת לרצוח יהודים בשלב שבו הנאצים לא יכלו להמשיך להפעיל את המחנות. בעזרת הצעדות, יכלו הנאצים לרכז את האסירים ולנצלם ככוח עבודה בתעשייה ובחקלאות, להעלים את פשעי המלחמה בעזרת ריכוז האסירים, ועוד. הנאצים היו נחושים למנוע מהשורדים במחנות להשתחרר על ידי בעלות הברית.

"היא נתנה להם חיים"¹

"היא נתנה להם חיים"¹

ב-1 בספטמבר 1939 הסתערה גרמניה הנאצית על גבולה המערבי של פולין. העיר ורשה נפלה לידי הגרמנים לאחר מצור שנמשך שלושה שבועות. כשנה אחרי פלישתם לוורשה, באוקטובר של שנת 1940, הוקם הגטו והנאצים החלו לרכז את כל יהודי העיר בשטח הגטו המגודר ולהפעיל את מכונת ההשמדה ההמונית. סביב השטח נבנתה חומה בגובה שלושה מטרים ומעליה, סלילים על סלילים של תיל דוקרני. גטו ורשה היה הגטו הגדול ביותר באירופה, ובשעתו הוא מנה כ-450,000 יהודים. אוכלוסיית היהודים, שמנתה 38% מאוכלוסיית העיר, הצטופפה באזור שהיווה 2% בלבד משטחה. רבים מן הבניינים נפגעו בהפצצות ולא היו ראויים למגורים, ורבות בני אדם נעשו חסרי קורת גג. אלו נאלצו להשתכן בהריסות או בגינות ובשטחים פתוחים; אולם השלטונות החלו להפקיע את השטחים הריקים, והצפיפות בגטו הייתה לבלתי אפשרית. הנאצים דאגו לשמור בגטו על תנאי צפיפות, רעב וסניטציה גרועה ביותר, וזאת מתוך כוונה להעלות את שיעור התמותה. היהודים באותה תקופה היו חסרי ישע, רבים מהם מתו אם זה מרעב ואם זה בידי הנאצים. הנאצים החרימו כל רכוש, בית עסק או נכס שהיה בידי היהודים, לאחר מכן הם הכניסו אותם לגטאות הצפופים בהם הכריחו אותם לעבוד בעבודות פרך, לא נתנו להם אוכל ומים, התעללו והרגו אותם, תנאי התברואה הירודים והמחסור במזון ובתרופות גרמו למגפות ולתמותה המונית של אוכלוסיית הגטו.²

"בתוך הגטו ישנם אלפי ילדים שניתן להציל"

אירנה סנדלר הייתה אחות קתולית ועובדת סוציאלית פולנייה וחברת במחתרת שהתנגדה לנאצים בזמן מלחמת העולם השנייה. סנדלר הייתה אז בת 29, ועבדה במחלקת הרווחה בעיריית ורשה. לאחר כיבוש העיר על ידי הגרמנים, המשיכה המחלקה לטפל במספר של עניים וחסרי בית בעיר שהולך וגדל, וסנדלר מונתה לפקידה בכירה במחלקת הרווחה בוורשה. היא ניצלה את תפקידה והשיגה מסמכים מזויפים בשמות נוצריים עבור יהודים, כלומר למצוא ליהודים זהות חדשה ולהבריח אותם. סנדלר אפילו קיבלה אישור כניסה לגטו ורשה והבריחה פנימה אוכל, תרופות וביגוד. כל אלו הפכו לבלתי אפשריים לאחר שהגטו נסגר בנובמבר 1940. היא נאלצה להתמודד עם דילמה שמשקלה הוא כבוד, והיא הייתה צריכה לבחור בין אפשרות א'- לתת להם חיים ולהציל את הילדים המסכנים, חסרי הישע.

¹ שם ספרה של אנה מיישקובסקה, המבסס על חייה של אירנה סנדלר.

² מתוך ויקיפדיה: ערך-גטו ורשה: https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%92%D7%98%D7%95_%D7%95%D7%A8%D7%A9%D7%94

לבין אפשרות ב'- להתעלם, לא לסכן את עצמה, את משפחתה, ואת הקרובים אליה, ולהמשיך בתפקידה בתור עובדת סוציאלית, לא לסכן את המוניטין שלה ואת העתיד שמצפה לה.

לבסוף סנדלר בחרה לנצל את תפקידה על מנת לסייע ליהודים ורקמה תחבולה שתעזור לה להיכנס לתחומי הגטו על מנת לעזור לכמה שיותר אנשים שתוכל. היא ניגשה אל הממונה על הבריאות בעיריית ורשה. "נודע לי שהצפיפות בגטו עלולה לגרום למגפות, ואני דורשת שתאפשר לי להיכנס לשם לפי הצורך כדי לבדוק את המצב וכדי לטפל בו". (אירנה סנדלר)

כך היא השיגה אישור שאפשר לה להיכנס פנימה ולבחון את תנאי התברואה. לאחר שנכנסה לגטו, יצרה קשר עם עם גורמים בארגוני הסעד היהודים וחילקה אוכל ליהודים הרעבים בגטו. בנוסף, היא סייעה בהברחת יהודים מתחומי הגטו אל החלק ה"ארי" של העיר, ועזרה להם למצוא מקומות מסתור. סנדלר הייתה פעילה מרכזית בוועד אשר הוקם לשם הצלת יהודים. לוועד היה תפקיד מרכזי בהצלת מספר רב של יהודים אשר שרדו את האקציות הגדולות. הוועד סייע לאלפי יהודים שנאבקו לשרוד במקומות מסתור שונים או שחיפשו מקום מקלט ומימן את מזונם וצורכיהם הרפואיים.

בנוסף, בספטמבר 1943, ארבעה חודשים לאחר שגטו ורשה נשרף, סנדלר מונתה לתפקיד מנהלת המחלקה לטיפול בילדים יהודים. היא ניצלה גם את קשריה בבתי יתומים ומוסדות לילדים נטושים על מנת לשלוח אליהם ילדים יהודים.

סנדלר פעלה בגטו ורשה שבפולין אשר היו שם כ-400,000 יהודים והצליחה להציל 2,500 ילדים יהודים בתקופת השואה ובשנת 2007 הייתה מועמדת לפרס נובל לשלום. אביה של סנדלר שהיה רופא בפולין ורבים ממטופליו היו יהודים עניים, חינוך אותה לכבד את כל האנשים באשר הם ולאהוב אותם ללא קשר למוצא האתני או החברתי שלהם. בשנת 1917 כשהתפשטה מחלה ברחבי פולין אביה של אירנה היה היחיד שנותר לטפל בחולים ולבסוף נדבק ונפטר. מילותיו האחרונות לאירנה היו: "אם את רואה מישהו טובע, את חייבת לקפוץ למים כדי לנסות להציל אותו – גם אם אינך יודעת לשחות".

המילים הללו של אביה הם אלו שגרמו לה להרגיש כי היא צריכה וחייבת להציל יהודים בזמן המלחמה ולהגן עליהם. היא פעלה לפי מה שהאמינה לנכון עד הסוף מבלי לחשוב על עצמה ועל איך שהיא מסכנת את החיים שלה.

גם בשנת 1943 כשהגסטאפו תפס אותה ועינה אותה (לאחר שהלשינו עליה) היא סירבה לגלות להם מי היו הילדים שהצילה ולשתף פעולה עמם. נגזר עליה עונש מוות, אך היא נחלצה בעזרת השומר שקיבל שוחד מחבריה למחתרת.

שישים שנה אחרי הכל אמרה את המשפט הבא: "עשיתי רק מה שהתבקש לעשות. יכולתי לעשות יותר. אצטער על כך עד יום מותי..."

למרות שסנדלר לא התלבטה יותר מידי ואף פעם לא עצרה לחשוב על למה לה להיכנס לזה, זה לא אומר שלא היו לה חששות רבים. החשש העיקרי שלה במהלך מבצע ההצלה שלה היה שהיא לא תצליח להבריח ולהציל את הילדים שיצאה אתם באותו יום מהגטו. כאשר הייתה מגיעה למשפחות שילדיהן עדיין היו אתם, הייתה אומרת להם כי יש באפשרותה להוציא אותם מהגטו ולהציל אותם, אך אין באפשרותה להבטיח כי הפעולה תצלח ושאין כל ביטחון שהיא תצליח לצאת בשלום עם הילד שתיקח באותו יום. בנוסף היא הייתה עדה לדילמות ולוויכוחים קשים בין הורים אשר אחד מהם הסכים למסור את הילד והשני התנגד בתוקף. הרבה פעמים זה נגמר בזה שהיא הייתה חוזרת בלי הילד שרצתה להציל.

שיחתה של אירנה עם אמה מתוך הסרט "הלב האמיץ של אירנה סנדלר":
אירנה: "היום הבנתי משהו, חשבתי שאני עושה כל מה שאני יכולה לעשות, אבל האמת שאני עושה אפס."

אמה של אירנה: "אפס! האם דמיינתי או שילדה יהודייה קטנה ישנה במיטתך אתמול בלילה?"

אירנה: "ילדה אחת זה לא מספיק! בתוך הגטו ישנם אלפי ילדים שניתן להציל."
אמה של אירנה: "את בעלת הלב הכי גדול שאני מכירה, אבל לסכן את הכל עבור משהו שאינך יודעת עליו דבר.."

אירנה מתה בבית החולים בגיל 98, כשהיא ישובה בכיסא גלגלים ונתמכת על-ידי חבריה, אמרה כי היא מקדישה את הפרס לאנשים שעזרו לה במהלך שנות המלחמה ולאילו שאינם עוד בין החיים. **"כל ילד שהצלתי בתקופת המלחמה הוא הצדקה לעצם היותי חיה"** אמרה בהתרגשות.

בסרט רואים שאת שמות הילדים שהצילה, רשמה סנדלר על פתקים אותם קברה בצנצנות בחצר ליד מקום מגוריה, זאת על מנת שהוריהם יוכלו לאתרם לאחר המלחמה.

ביבליוגרפיה:

<http://www.yadvashem.org/he/righteous/stories/irena-sendler>
 מתוך ארכיון יד ושם

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%92%D7%98%D7%95_%D7%A8%D7%A9%D7%A4
 מתוך ויקיפדיה, ערך - גטו וורשה

<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=20762>
<http://vidto.me/66d28rs0wfl.html>
 סרטו של ג'ון קנת האריסון - "הלב האמיץ של אירנה סנדלר"

"הייתי"

אומרת

בגילוי לב

שאין

כל

ביטחון

שאצליח

לצאת

בשלוש

עם

הילד

שלקחתי

פאתו

ידם"

(מיידי ספיק)

"אני זוכרת שהייתי רעבה מאוד, ורק דיברתי עם אחותי שהייתה גם החברה הכי טובה שלי, דיברנו רק על אוכל, מה שפעם אכלנו ואיך שפעם גרנו, היה לנו קר. לא היה כמעט מה לאכול. חלקו שמינית לחם, איום, יותר חול מאשר לחם היה שם. אבל מצבנו היה יחסית לא רע לעומת מה שנעשה במשך הזמן בגטו מסביב. זה היה גיהינום שאין לתאר אותו במילים. הגרמנים שלחו לגטו ורשה המוני אדם מיתר חלקי פולין. הגטו היה צפוף בצורה נוראית. אנשים מתו מרעב כמו זבובים. היתה מגפה של טיפוס הבהרות שהפילה קורבנות. קבורה לא הייתה. את הגופות היו שמים ברחובות, מכסים אותם בעיתונים". (רובין רחל, ניצולה מגטו ורשה, ארכיון יד ושם)

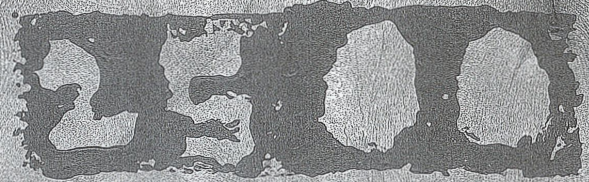
'Female Schindler' who saved 2,500 dies at 98

BY ROSS McGUINNESS

A SOCIAL worker who saved 2,500 Jewish children from the blast during World War II has died aged 98. Irina Schindler, who was known as the 'Female Schindler', rescued children and babies from the 'Warsaw Ghetto' by smuggling them to a workshop in Krakow. Mrs Schindler was a Warsaw woman who was married to a Polish man who was killed in the Holocaust. She was 30 when she was deported to the ghetto during a day of round-ups. They were taken to the Krakow ghetto and then to the Auschwitz concentration camp. Irina Schindler was one of the few women who were placed in the Krakow ghetto as a reward for their work in the ghetto. In 1943, the Nazis decided to liquidate the Krakow ghetto and the children were sent to death camps. Mrs Schindler, a Roman Catholic, eventually escaped by the Krakow Ghetto and was eventually released when a guard was killed. She was one of the few women who saved the names of the innocent.

Irina Schindler rescued Jewish babies and children from the Warsaw Ghetto. She was nominated for the Nobel Peace Prize by the Polish government.

She was rescued as a baby by Mrs Schindler in 1942. It took a long time for her to see her grandchildren and the generation to come.

פולין)
 "סנדלר סיכנה את חייה ואת בני משפחתה, בעודה מנסה להציל ילדים תמימים, בתקופה הכי חשוכה של האנושות" (אלכסנדר קוואסנווסקי, נשיא פולין)

" כל ילד שהצלתי בתקופת המלחמה הוא הצדקה לעצם היותי חיה".
 (אירנה סנדלר ynet)

למסומאווין קואסנווסקי, "יחיד גרמני שהציל את בני משפחתה, בעודה מנסה להציל ילדים תמימים, בתקופה הכי חשוכה של האנושות" (אלכסנדר קוואסנווסקי, נשיא פולין)
 "אני לא רוצה להישאר סתם בחדר. רוצה לראות את הילדים ולראות את הוריהם. רוצה לראות את הילדים ולראות את הוריהם. רוצה לראות את הילדים ולראות את הוריהם." (אירנה סנדלר ynet)

סוף חלופי - אירנה סנדלר

באוקטובר של שנת 1940, החלו הנאצים לרכז את כל יהודי העיר בשטח מוגדר ומגודר ולהפעיל את מכונת ההשמדה ההמונית. סביב השטח נבנתה חומה בגובה שלושה מטרים ומעליה, סלילים על סלילים של תיל דוקרני. במהלך שנות פעילותו, גטו ורשה היה הגטו הגדול ביותר באירופה ובשעתו הוא מנה כ-450,000 יהודים.

אירנה סנדלר הייתה אחות קתולית, עובדת סוציאלית פולנייה וחברת במחתרת שהתנגדה לנאצים בזמן מלחמת העולם השנייה.

סנדלר מונתה לפקידה בכירה במחלקת הרווחה בוורשה. היא יכלה לנצל את תפקידה ולהשיג מסמכים מזויפים בשמות נוצריים עבור יהודים, בכדי למצוא ליהודים המסכנים זהות חדשה ולהבריח אותם. סנדלר קיבלה אישור כניסה לגטו ויכלה להבריח פנימה אוכל, תרופות וביגוד.

היא נאלצה להתמודד עם דילמה שמשקלה כבד. היא הייתה צריכה לבחור בין לרחם עליהם, לתת להם חיים ולהציל את הילדים המסכנים, חסרי הישע.

לבין האפשרות להתעלם, לא לסכן את עצמה, את משפחתה, ואת הקרובים אליה.

היא יכלה להמשיך בתפקידה בתור עובדת סוציאלית, לא לסכן את המוניטין שלה ואת העתיד שמצפה לה.

עם האישור שקיבלה בתור עובדת סוציאלית, נכנסה סנדלר לגטו, שם נתקלה באירוע שלא יכלה להתעלם ממנו. שוטר גרמני נאצי, מכה בחוזקה גבר קשיש ומרחיקה אותו משאר משפחתו. בוכה וצורח, חסר אונים. סנדלר העדיפה לא להתערב. היא ניגשה לחבורת האנשים שעמדו וצפו מהצד ושאלה אותם מה קרה, הם הסבירו שהזקן המסכן הסתיר בחורי תעלת הביוב את שני ילדיו הקטנים כאשר ביקשו לקחת אותם לאקציה.

פנייה של סנדלר הפכו ללבנות. היא יצאה מהגטו והחילה לרוץ ולברוח מהמחשבות שלה.

היא כל כך נבהלה מהאירוע שראתה, כך שהדילמה הפכה למוכן מאליו בשבילה. היא הבינה שהיא לא מוכנה לסכן את עצמה את הקריירה שלה ואת משפחתה. היא העדיפה להתעלם ולא לקחת על עצמה את משקלה הכבד של ההחלטה להתנגד לנאצים ולעזור ליהודים.

בהתחלה היא הרגישה קצת רע והיו לה חרטות לגבי החלטתה, אך היא ידעה שזה רק עניין של זמן עד שהכל יעבור. היא העדיפה להמשיך בחייה ולשכוח מהעניין.

כך עברו השנים, והמחשבה על כך שעשתה טעות לא עזבה אותה, הכתבות בעיתונים על מותם של אלפי ילדים המשיכו להתפרסם, ולה נשארה רק החרטה.

ב-1 בספטמבר 1939 הסתערו שכנותיה של גרמניה הנאצית על גבולה המערבי של פולין.

כשנה אחרי פלישתם לגרמניה, באוקטובר של שנת 1940, החלו הנאצים לרכז את כל יהודי העיר בשטח מוגדר ומגודר ולהפעיל את מכונת ההשמדה ההמונית. סביב השטח נבנתה חומה בגובה שלושה מטרים ומעליה, סלילים על סלילים של תיל דוקרני. במהלך שנות פעילותו גטו ורשה היה הגטו הגדול ביותר באירופה, ובשעתו הוא מנה כ-450,000 יהודים.

אירנה סנדלר הייתה אחות קתולית ועובדת סוציאלית פולנייה וחברת במחתרת שהתנגדה לנאצים בזמן מלחמת העולם השנייה.

סנדלר מונתה לפקידה בכירה במחלקת הרווחה בוורשה, היא יכלה לנצל את תפקידה ולהשיג מסמכים מזויפים בשמות נוצריים עבור יהודים, כלומר בשביל למצוא ליהודים המסכנים זהות חדשה

ולהבריח אותם ואפילו קיבלה אישור כניסה לגטו ויכלה להבריח פנימה אוכל, תרופות וביגוד.

אך היא נאלצה להתמודד עם דילמה שמשקלה הוא כבד, והיא הייתה צריכה לבחור בין אפשרות א'- לרחם עליהם, לתת להם חיים ולהציל את הילדים המסכנים, חסרי הישע.

לבין אפשרות ב'- להתעלם, לא לסכן את עצמה, את משפחתה, ואת הקרובים אליה.

להמשיך בתפקידה בתור עובדת סוציאלית, לא לסכן את המוניטין שלה ואת העתיד שמצפה לה.

עם האישור שקיבלה בתור עובדת סוציאלית, נכנסה סנדלר לגטו, שם נתקלה באירוע שלא יכלה להתעלם ממנו. שוטר גרמני נאצי, מכה בחוזקה גבר קשיש ומרחיקה אותו משאר משפחתו. בוכה וצורח, חסר אונים. סנדלר העדיפה לא להתערב, היא ניגשה לחבורת האנשים שעמדו וצפו מהצד ושאלה אותם מה קרה, הם הסבירו שהזקן המסכן הסתיר בחורי תעלת הביוב את שני ילדיו הקטנים כאשר ביקשו לקחת אותם לאקציה.

פנייה של סנדלר הפכו ללבנות, היא יצאה מהגטו והתחילה לרוץ, לרוץ ולברוח מהמחשבות שלה.

היא כל כך נבהלה מהאירוע שראתה, שדילמה כבר הפכה למוכן מאליו בשבילה. היא הבינה שהיא לא מוכנה לסכן את עצמה את הקריירה שלה, את משפחתה, היא העדיפה להתעלם ולא לקחת על עצמה את משקלה הכבד של ההחלטה להתנגד לנאצים ולעזור ליהודים.

בהתחלה היא הרגישה קצת רע והיו לה חרטות לגבי החלטתה, אך היא ידעה שזה רק עניין של זמן עד שהכל יעבור. היא העדיפה להמשיך בחייה ולשכוח מהעניין.

כך עברו השנים, והמחשבה על כך שעשתה טעות לא עזבה אותה, הכתבות בעיתונים על מותם של אלפי ילדים המשיכו להתפרסם, ולה נשארה רק החרטה.

הילדה בסוודר הירוק

1941

אנחנו

אנחנו

אנחנו

חזרה רבה שררה.

הסכם ריבנטרופ-מולוטוב בוטל, הרוסים נסו, היהודים פחדו לצאת
מדירותיהם, והאוקראינים רקדו ברחובות.

הוריי לא דיברו על כך, אך הם ודאי ידעו שזה יקרה. שוב שמענו

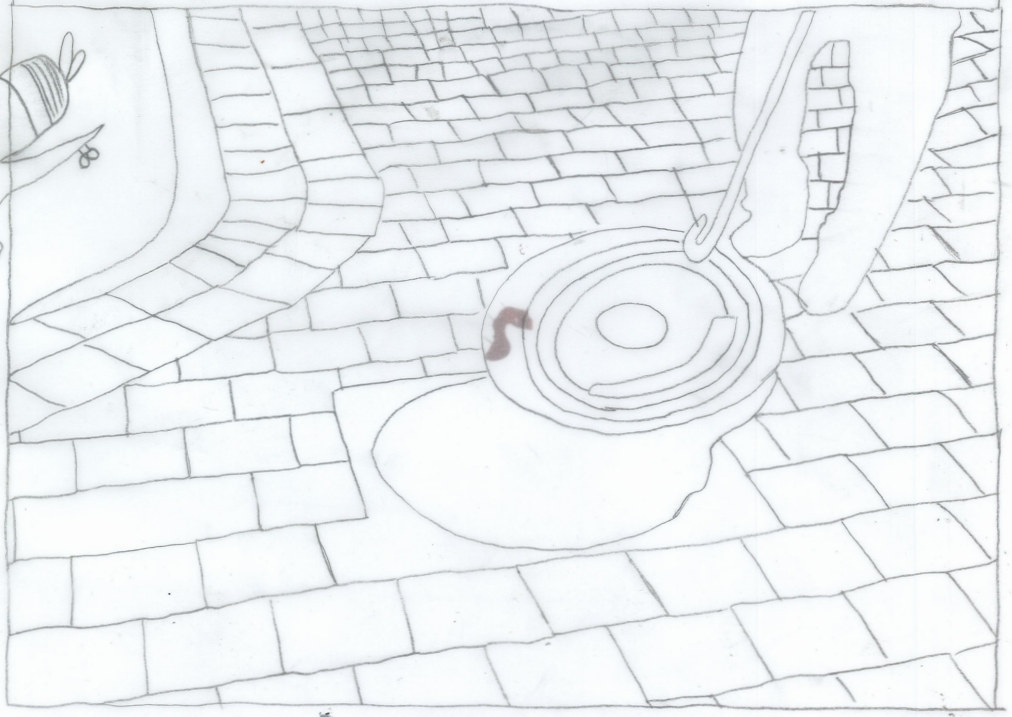
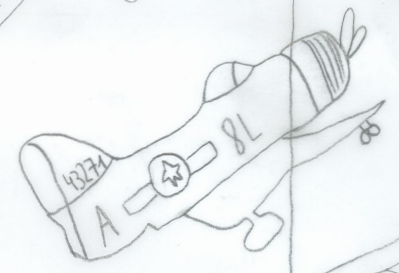
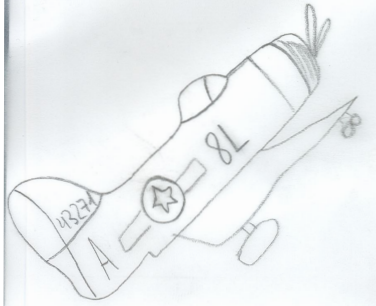
את ההפצצות, ושוב נמלטנו אל המרתף של סבי וסבתי.

וב-29 ביוני 1941, כאשר

צעד הוורמאכט לתוך העיר, היו הוריי מבוהלים.

כיון 1941, כאחר שהגרמנים הטילו את התקדמותם לאבוב, שאלנו שוב את טאסי המספרותי משה.

אמי לא שלטה ברגשותיה. לאחר האקציות הראשונות, אחרי
שאיבדה את חמותה ואחייניתה (גיסתה, אמה של אינקה, נהרגה אף
היא באותה אקציה - כך גילינו מאוחר יותר)

סוף חלופי - ליאופולד סוחה

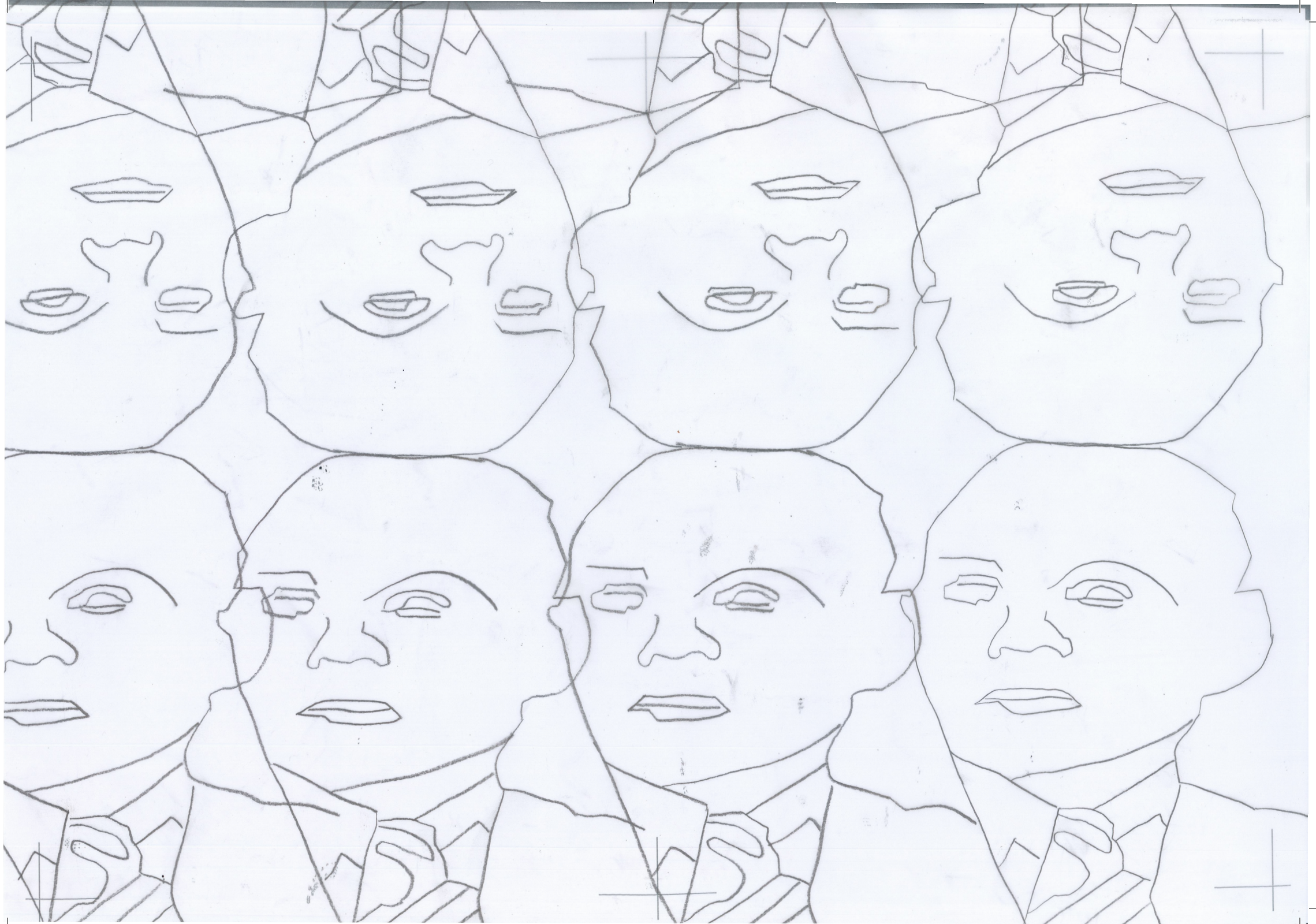
ליאופולד סוחה היה אחד מהעובדים של מערכות הביוב. בוקר אחד, בזמן שהלך בביוב, הוא ראה את משפחתה של קריסטינה חיגר, מבקשת ומתחננת שיעזרו להם, שיצילו אותם ושיחביאו אותם מפני הנאצים. ליאופולד אפילו לא חשב וישר סירב להם. לאחר מספר שעות, ליאופולד הלך לנאצים הגרמנים ואמר להם שבאו אליו כמה אנשים שביקשו שיצילו אותם. הנאצים רתחו מזעם, הם הלכו באותו הרגע למערכות הביוב בשביל להרוג את כל האנשים שבביוב. כשזה קרה לא נשאר שום זכר ליהודים שהתחבאו במערכות הביוב.

רעות אפלכאום ומעיין אפלכאום

סוף חלופי - סוחה

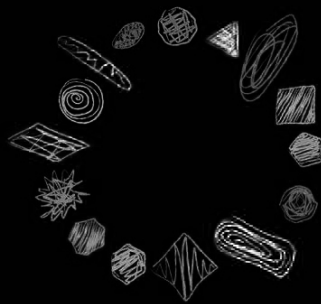
ליאופולד סוחה היה אחד מהעובדים הפולנים של מערכות הביוב. יום אחד, כאשר ליאופולד והחברים שלו הלכו במערכות הביוב, הם ראו את אבא של קריסטינה חיגר שביקש להיות בביוב עם משפחתו ושיצילו אותם. ליאופולד חשב על כך, ובינתיים כל המשפחה של קריסטינה הגיעה לביוב. ליאופולד בחר שלא להציל אותם במערכות הביוב ולהסגיר אותם מיד לנאצים מכיוון שפחד שיהרגו אותו ואת משפחתו. בנוסף, פחד לסכן אותו ואת משפחתו, וכבר באותו יום ליאופולד הלך לנאצים והסגיר אותם. פתאום בבוקר של יום אחד, בלי שום הודעה מוקדמת, הנאצים נכנסו בכוח, בעצבים ובכעס לביוב והרגו את כל היהודים שהיו במערכות הביוב ולא השאירו אף לא זכר אחד קטן מהיהודים.

מיכל בראי

תלמידי/יות היסטוריה שכבה יא
בהנחיית דנה שידן אליאש וגור סלע

תלמידי/יות מגמת אמנויות העיצוב
בהנחיית עירית תמרי וענבל הלצר

בית הספר החדש חולון

תעש"ז